

Grondlegging van uniale en provinsiale onderwyswetgewing, 1910-1926

Die Nasionale Konvensie, die liggaam wat in 1908 en 1909 byeengeroep is om die staatkundige besonderhede van die amalgamasie van die vier staatkundige gebiede onder Britse beheer in Suid-Afrika uit te pluus, het onder andere besin oor taalbeleid. Vanweë die belangrikheid van die taalvraagstuk in Suid-Afrika, omdat dit tot die eerste Uniale wetgewing gelei en die grondslag gelê het van alle latere bepalinge in verband met die taal- en die mediumkwessie en ook omdat die eerste taaldebat in die Unie Parlement die houding van die Engelssprekende, en die weerstand van die Afrikaanssprekende van destyds weerspieël, word dit, tesame met die besluite van die Gekose Komitee van 1911 breedvoeriger onder die loep geneem. Die Kaapprovinsie (voormalige Kaapkolonie), Vrystaat (voormalige ORK) en Transvaal en later Natal het in die volgende paar jaar nuwe ordonnansies aangeneem wat hul taalreëlins vir die primêre en middelbare onderwys gegrond het op die verslag van dié 1911-Komitee. Die vervanging van Hollands met Afrikaans in wetgewing en die gevolge daarvan in die onderwys word gedek.

3.1 Nasionale Konvensie en Gekose Komitee

Na vertoë van beide genl J B M Hertzog en pres M T Steyn het die Nasionale Konvensie wat die grondwet vir die beoogde Unie van Suid-Afrika moes opstel (in 1908 en 1909) die twee tale, Engels en Hollands, as gelyk en gelykwaardig in artikel 137 van die Zuid-Afrika-wet (Suid-Afrika-wet) van 1909 erken (Cilliers 1953 172; vgl ook Steyn 1993: 45; Steyn 1980: 188). Daar is gedurende die Nasionale

Konvensie ooreengekom dat die term “Hollands” gebruik sou word “omdat daaronder sowel Afrikaans as Nederlands verstaan word”, soos generaal Hertzog dit (in 1925) in die Parlement gestel het (Steyn 1993: 49). In die Wet (nr 53) van 1909 lui artikel 137 so:

De engelse alsmede de hollandse talen zijn officiële talen van de Unie. Zij worden op een voet van gelijkheid behandeld en bezitten en genieten gelijke vrijheid, rechten en voorrechten. Alle akten, verslagen en verrichtingen van 't Parlement worden in beide talen gehouden en alle wetontwerpen, wette en kennisgevingen van algemeen publiek gewicht of belang door de Regering van die Unie uitgegeven, zijn en geschieden in beide talen (*Buitengewone Staatskoerant* 31 Mei 1910; Coetzee 1952: 83).

Daarmee was die eerste fase van die taalstryd as 'n Uniale aangeleentheid, naamlik die erkenning van taalgelykheid en tweetaligheid afge-loop. Die tweede fase, naamlik die praktiese toepassing van hierdie reg, het toe gevolg.

Die Unie van Suid-Afrika-wet (1909) het die voormalige vier kolonies in provinsies onder 'n sentrale regering, die Parlement van die Unie van Suid-Afrika, verander. Die provinsies het gedeeltelike plaaslike kontrole in sekere sake gehad. Hierdie kontrole was gesentreer in die Provinsiale Rade. Volgens artikel 85(iii) van die Suid-Afrika-wet sou die provinsiale owerheid die onderwys — hoër onderwys uitgesonder — vir 'n tydperk van vyf jaar beheer en so lank daarna as wat die Parlement besluit. Hierdie mag aan die provinsies verleen, is nooit teruggetrek nie en is verskans in die Republiek van Suid-Afrika-wet (nr 32 van 1961) (Behr 1978: 21; vgl ook Coetzee 1952: 83). Die geskeide kontrole het daartoe gelei dat elke provinsie sy eie besluite geneem het en dat na Uniewording die vier provinsies betreklik vry seggenskap oor primêre en middelbare onderwys behou het. In een opsig moes die provinsies egter hul onderwyswetgewing in ooreenstemming bring met die Suid-Afrika-wet, naamlik taal (Steyn 1993: 65). Die provinsies moes aanvanklik ook die verantwoordelikheid dra vir die onderwys van die swart mense tot 1954, bruin mense tot 1963 en die Indiërs tot 1965. Vir al vier hoofgroepe is sover moontlik afsonderlike onderwys en eie skole voorsien (Heyns 1984: 331).

Die Engelssprekendes was oor die algemeen nie gediend met besluite van die Konvensie in taalverband nie, en by die eerste Volksraadsverkieping was die taalvraagstuk op skool 'n ernstige geskilpunt.

Op grond van die ontevredenheid van Engelssprekendes teen die taalbesluite van die Nasionale Konvensie, het die Minister van Onderwys, F S Malan, op 2 November 1910 die vier administrateurs van die provinsies genader in verband met die provinsiale onderwyswetgewing om vas te stel wat die posisie in elke provinsie is, in hoeverre dit in ooreenstemming met die beginsel van artikel 137 van die Grondwet is, en hoe dit in geval van afwyking verbeter kan word. Daar is ooreengekom op die volgende fundamentele beginsels: absolute gelykheid van die twee tale volgens artikel 137, wat in die onderwys beteken dieselfde geleentheid om albei as vak te leer en as medium te gebruik; die algemene begeerte by ouers dat hulle kinders albei tale goed sal leer; regstreekse nóg onregstreekse verpligting vir enige leerling ten opsigte van die taal óf die medium; sover moontlik onderwys deur middel van die taal wat die kind die beste praat en verstaan. Oor die beginsel van nieverpligting was hulle dit dus eens (Cilliers 1953: 172).

Ter praktiese uitvoering van hierdie beginsels is op 'n onderwyskonferensie van onderwyshoofde van 15-22 November 1910 die volgende aanbeveel:¹

- Voertaal
  - Om die belemmering van opvoedkundige vordering en ontwikkeling te voorkom, moet die taal wat die kind die beste praat en verstaan, indien prakties uitvoerbaar, die voertaal wees en bly;
  - die tweede taal mag egter op aanbeveling van die plaaslike bestuur en met die goedkeuring van die Departement geleidelik as bykomende voertaal ingevoer word, mits die betrokke ouers daarmee tevrede is;
  - die standerd waarin die tweede voertaal ingevoer word en die verskillende vakke wat daardeur in elke standerd onderwys moet word, sal deur Departementele regulasies vasgestel word op voorwaarde dat dit sover moontlik in ooreenstemming met die ouers se begeertes sal wees;
  - minderheidsgroepe moet sover moontlik tegeroet gekom word.

1 Daar is onderskei tussen die taal as voertaal en as vak.

- Taal as vak:

In elke openbare skool moet daar voldoende voorsiening gemaak word vir die onderwys van albei tale as vak, en elke kind moet albei leer, behalwe dat 'n leerling van een van die twee vrystelling kan verkry op skriftelike versoek van die ouers.

- Onderwysers:

Geen onderwyser sal gepenaliseer word weens gebrek aan kennis van die tweede taal nie mits die leerkrag andersins sy pligte bevredigend nakom (Cilliers 1953: 172).

Twee dae na afloop van hierdie Onderwyskonferensie is die saak in die Parlement te berde gebring deur kolonel C P Crewe, Unioniste-lid van Oos-Londen. Hy het 'n aanval op generaal Hertzog se dubbelmedium-onderwyswet (van 1908) geloods en so aanleiding gegee tot die eerste belangrike taalstryd in die Volksraad (Steyn 1993: 65; vgl ook Cilliers 1953: 173). Die Eerste Minister het daarop 'n Gekose Komitee benoem onder voorsitterskap van Minister F S Malan om die onderwysstelsel van die vier provinsies te ondersoek: 1) Of hulle in ooreenstemming met artikel 137 van die Suid-Afrika-wet is, 2) of hulle enige verpligting het ten opsigte van die twee tale as vak en as voertaal, en 3) om in geval van afwyking die nodige aanbevelings te maak, met volle inagneming van die regte van die Provinsiale Rade kragtens die Grondwet (Cilliers 1953: 172, 174).²

Aangesien die Gekose Komitee nie eenstemmigheid kon bereik nie, is uiteindelik 'n minderheids- en 'n meerderheidsverslag uitgebring (Basson 1944: 63). Die verslag van die Komitee bestaan uit twee dele bevindings en aanbevelings. Generaals Hertzog en Beyers het hul respektiewelik by die meerderheids- en minderheidsverslag geskaar.³ Die aanbevelings van die meerderheidsverslag behandel die leerlinge en die onderwysers apart. Wat die opvoedkundige belange van die kinders betref, lê die Komitee die volgende beginsels neer vir die gebruik van die twee tale: In die substanderds en laer standerds sal die moedertaal in die reël as voertaal geld, maar die ouers mag

2 Vgl ook Coetzee 1952: 83; Steyn 1993: 65; Basson 1944: 62, 63; Botes 1941: 58.

3 Vir meer besonderhede oor die minderheidsverslag vgl Basson 1944: 64; vir 'n volledige uiteensetting van die Gekose Komitee, vgl Cilliers 1953: 174-82.

versoek dat die ander taal onderrig word en geleidelik as voertaal ingevoer word om dan die tweede voertaal te word; bo standerd vier moet voorsiening gemaak word vir die onderrig van albei tale sodat die ouers een van die twee as vak en die ander een as die enigste voertaal mag kies, of albei as vakke en as medium. Indien die ouers geen keuse uitoefen nie, sal die kind deur sy moedertaal onderrig word en sal die tweede taal sover doenlik onderrig word as vak en gebruik word as voertaal (Coetzee 1952: 92).

Die Komitee onderskei tussen drie tipes skole, naamlik: die gemengde primêre skool tot standerd vier, en bokant standerd vier moet voorsiening gemaak word vir oorwegend Engelsmediumskole; oorwegend Hollandsmediumskole; en dubbelmediumskole.

Vir die gemengde primêre skool tot standerd vier beveel die Komitee aan:

- parallelklasse waar die skoolorganisasie dit toelaat;
- verpligte parallelklasse in alle gevalle waar die minderheidsgroep minstens 15 beloop; en eers dan, as laaste alternatief;
- onderwys deur tweetalige onderwysers, dit wil sê gesamentlike dubbelmediumklasse, in gevalle waar ander voorsiening nie moontlik is nie.

Met ander woorde tot standerd vier sou die reël gesamentlike skole wees, maar aparte klasse sover moontlik, om moedertaalmedium vir elke taalgroep te verseker.

Bokant standerd vier moes daar vir drie soort skole voorsiening gemaak word:

- oorwegend Engelsmediumskole;
- oorwegend Hollandsmediumskole; en
- dubbelmediumskole waar Engels die voertaal in party vakke en Hollands die medium in ander vakke sou wees.

In hierdie aparte enkelmediumskole bokant standerd vier moes vir minderheidsgroepe wat moedertaalonderwys eis en vir wie daar glad geen ander skool bekombaar was nie, voorsiening gemaak word deur middel van parallel- of dubbelmediumklasse soos by skole tot by standerd vier, behalwe dat die minimum hier tien leerlinge sou wees in plaas van vyftien.

In die geval van dubbelmediumskole sou die plaaslike bestuur, met inagneming van die wense van die ouers en die leerling se opvoedkundige belange, en onderworpe aan die goedkeuring van die Departement, bepaal watter en hoeveel vakke deur Engels en Hollands onderskeidelik onderrig sou word. Vir moontlike minderhede wat uitsluitlik moedertaalonderwys wou hê, moes op dieselfde manier as in 3) voorsiening gemaak word.

'n Redelike oorgangstyd van drie jaar is toegelaat waarin die veranderinge geleidelik ingevoer kon word in ooreenstemming met die opvoedkundige belange van die kind.

Waar daar enige twyfel bestaan omtrent die kind se moedertaal, moes die hoofonderwyser die ouers raadpleeg wie se beslissing finaal sou wees.

Die Departement moes toesien dat hierdie bepalings oral uitgevoer word en sou die mag hê om uitspraak te gee by geskilpunte. Verder sou Engels en Hollands die voertaal onderskeidelik in dié twee vakke wees, behalwe dat die leerling se moedertaal om opvoedkundige redes as hulpmedium gebruik kon word, en die skoolinspeksie en -eksamens moes in ooreenstemming met hierdie aanbevelings plaasvind en sodanig wees dat hulle dieselfde peil van albei tale verseker (Cilliers 1953: 181; vgl ook Coetzee 1952: 92, 94; Shingler 1973: 121).

Op voorstel van die Minister van Onderwys is die meerderheidsverslag van die Gekose Komitee op 24 April 1911 deur die Parlement aanvaar. In die ontwerpverslag was daar sprake van die aanname van die wetsontwerp deur die Parlement om die provinsies te verplig om die aanbevelings uit te voer. In die finale verslag is egter hiervan afgesien grotendeels op grond van genl. Hertzog se standpunt, gegrond op artikel 85(iii) van die Grondwet. Genl Hertzog se standpunt was dat die Parlement geen onderwyswette vir die provinsies mag maak nie. Die Parlement het dus besluit om die Provinsiale Rade se aandag te vestig op die aanbevelings van die meerderheidsverslag soos aanvaar deur die Parlement en om die provinsies te vra om die wenslikheid te oorweeg om hulle onderwysordonnansies in ooreenstemming met die aanbevelings te bring (Coetzee 1952: 94). Elke provinsie het op unieke wyse aan die aanbevelings van die Unieregering gestalte gegee. Oor die algemeen was die taalbenadering in die onderrig dié van toegevoegde (additive) tweetaligheid. Daardeur is die moedertaal

as basis vir die leerling se skoolloopbaan gebruik en die tweede taal so spoedig as moontlik op verskillende stadia van die primêre skoolloopbaan in die onderskeie provinsies ingevoer (*Informa* 2001; vgl ook Skutnabb-Kangas 1995: 102; Garcia 1997: 408).

Die Vrystaat (die voormalige Oranjerivierkolonie), Transvaal en Kaapprovinsie (Kaapkolonie) het spoedig gereageer op die versoek van die Unieregering en het met onbeduidende byvoegings die aanbevelings van die Gekose Komitee se meerderheidsverslag in hulle ordonnansies vertolk (Coetzee 1952: 94; vgl ook Aucamp 1926: 152). Met Natal buite rekening, het die taalordonnansies van die ander drie provinsies in beginsel in een essensiële opsig van genl Hertzog se ideaal afgewyk. Genl Hertzog was beslis ten gunste van die gemengde skool en van dubbelmediumonderwys bo standerd vier. Die provinsiale ordonnansies spreek hulle uit vir die enkelmediumskole, en gevolglik teen die sogenaamde gemengde skool. Die gevolg was dan ook dat eerlandk orals Hollands- (later Afrikaans-), en Engelsmediumskole ontstaan het met, volgens genl. Hertzog, die noodlottige gevolg dat Engels- en Afrikaanssprekende (vgl p 4 vir Afrikaanssprekende/Hollandssprekende) kinders in twee kampe geskei is (Coetzee 1952: 95).

3.2 Kaapprovinsie

Die Kaapprovinsie het die aanbevelings van die verslag van die Gekose Komitee geïmplementeer. Op 16 September 1911 is die nuwe ordonansie, die Gekonsolideerde Onderwysordonnansie, nr 11 van 1912 — “[t]o provide for the Teaching and Use of the English and Dutch Languages in Public Schools” — deur die Kaapprovinsie bekragtig (Cilliers 1953: 183; vgl ook Coetzee 1952: 94; Aucamp 1926: 152; Du Toit 1975: 100). Artikels 2 en 3 daarvan behandel die taal as medium, artikels 4 en 5 die taal as vak, artikels 11 en 12 die taalkwalifikasies van onderwysers, en artikels 6-10 organisatoriese sake in verband met die toepassing van die bepalings by eksamens, inspeksie, en so meer (Cilliers 1953: 183).

Die Taalordonnansie van 1912 was die eerste onderwyswetgewing van die Kaapprovinsie wat vir die positiewe gelykheid tussen die twee tale voorsiening gemaak het en Hollands nie alleen toegelaat het nie, maar ook verpligtend gemaak het in die onderwys. In die praktyk het dit van Departementsweë af uitgeloop op die instelling

van veral parallelmediumskole, maar die ordonnansie het tegelykertyd ook positiewe voorsiening gemaak vir die latere stigting van enkelmediumskole (Cilliers 1953: 219).

Die Onderwyskommissie van 1915 (die verslag is eers in 1917 uitgebring) onder voorsitterskap van professor Moorrees om die invoering en handhawing van Taalordonnansie nr 11 van 1912 in die Kaapse skole te ondersoek, het bevind dat daar nie sprake was van 'n daadwerklike poging tot stelselmatige invoering van die wetgewing na die grasietydperk van drie jaar nie. Die posisie van moedertaalmedium vir Hollandssprekende (Afrikaanssprekende) leerlinge was veral ongunstig in die hoër klasse, want in substanderd A was dit 45% en in standerd ses maar 15% (Du Preez Van Wyk 1947: 168, 169). Slegs een-derde van die skoolrade het die Ordonnansie uitgevoer, en dan slegs gedeeltelik. Dit was duidelik dat die Ordonnansie wat Engels betref feitlik uitgevoer was, aangesien slegs 0.61% Engelssprekendes deur Hollandmedium onderrig is, terwyl die Afrikaanssprekende leerlinge daarenteen tot standerd vier beswaarlik een-derde uitsluitlik moedertaalonderwys geniet het nie. Wat die posisie bokant standerd vier betref, verklaar die Kommissie dat

[i]n the great majority of our schools English has remained the sole medium for those children in all subjects, except in the teaching of the Dutch language itself, in which case — if we include certain purely English centres — the language that is being taught is, generally speaking, used as medium (Cilliers 1953: 188, 189, 191).

Die Kommissie noem dan onder andere van die volgende redes wat die in- en uitvoering van die Ordonnansie bemoeilik en vertraag het: onverskilligheid en selfs positiewe teenkating van Afrikaanssprekende ouers; gebrek aan tweetalige onderwysers; gebrek aan Hollandse skoolboeke; gebrek aan simpatie by onderwysers en inspekteurs; die algemene houding van minagting en openlike veragting van die kant van een gedeelte van die bevolking, van die staat en sy amptenare, die sake-wêreld en professies (Cilliers 1953: 191; vgl ook Steyn 1993: 66; Du Preez Van Wyk 1947: 168, 169). Die geskiedkundige feit was dat die Engelssprekende hierdie maatreëls tot verpligte tweetaligheid en moedertaalonderwys konsekwent heftig bestry het (Cilliers 1953: 183).

Die 1915-Kommissie wys voorts op die opvoedkundige gesonde beleid van moedertaalonderwys in die aanvang- en selfs latere stadiums

van onderwys, en het aangetoon dat Engels nie sal ly deur die toepassing van die Ordonnansie nie, maar eerder bevorder sal word. Omtrent aparte enkelmediumskole is die Kommissie van mening dat "from a purely educational point of view this is perhaps the ideal solution" aangesien dit die saak van sowel die onderwysers as die leerlinge vergemaklik (Cilliers 1953: 191). Tog is die Kommissie huiwerig om aparte enkelmediumskole aan te beveel. Die stelsel van parallelklasse is goedkoper en meer prakties alhoewel dit ook probleme oplewer omdat dit lei tot ongesonde groeperinge. Die Kommissie is egter ook beslis teen dubbelmediumonderwys omdat dit lei tot vertraging, verspilling van tyd, verlies van belangstelling weens herhaling, verwarring, en dit belemmer die deeglikheid van die onderwys (Cilliers 1953: 191).

Die 1915-kommissie het verskeie aanbevelings aan die hand gedoen vir die verbetering van die toestand, soos byvoorbeeld die benoeming van tweetalige inspekteurs, die opleiding van tweetalige onderwysers en die invoering van 'n beperkte aantal leerkragte uit Nederland. Al die pogings was egter te oppervlakkig om 'n wesentlike verandering te weeg te bring. 'n Fundamentele verandering was gebiedend en hiertoe was die kunsmatig-volgehoue Hollands aan die Kaapse skole nie opgewasse nie. Een aanbeveling was dié van C J Langenhoven, lid van die Kaapse Provinsiale Raad, wat die Ordonnansie beskou het as 'n struikelblok. In 1914 het die Provinsiale Rade in die Kaapprovinsie op voorstel van Langenhoven (en daarna Transvaal en die Vrystaat) besluit dat Afrikaans in plaas van Hollands as medium van onderwys tot en met standerd vier gebruik word (Steyn 1993: 49, 50; vgl ook Steyn 1980: 193; Cilliers 1953: 190-2). Hoewel die Taalkommissie van 1915-1916 geen aanbeveling in hierdie verband gemaak het nie, het die Administrateur, sir Frederic de Waal, binne agtien maande na die verskyning van die Rapport 'n ordonnansie by die Raad ingedien waardeur Afrikaans in plaas van Hollands tot die vierde standerd ten volle toegelaat is (Du Preez Van Wyk 1947: 172, 176). Die Langenhoven-voorstel het aanvanklik geen praktiese uitwerking gehad nie, maar na die ineenstorting van Hollands sedert 1914 het Afrikaans sy invloed laat geld.

In 1917 het 'n verdere kommissie wat deur die Kaapse Provinsiale Raad aangestel is, bevind dat die gebrek aan toepassing van die taal-

ordonnansie te wyte is aan die Departement van Onderwys. Daar is bevind dat alhoewel 35.83% van die leerlinge Engelssprekend is en 64.18% Hollandssprekend [*sic!*], 94.86% van die Engelsspreekende leerlinge hul onderrig deur middel van hul moedertaal ontvang terwyl 0.61% van die Hollands- (Afrikaans-) spreekende leerlinge tot die vierde standerd algeheel onderrig deur hul moedertaal ontvang het. Van die klasse bo die vierde standerd het 1 300 skole Engels as medium en slegs 627 skole was een of meer klasse deur medium van Hollands (Afrikaans) (Aucamp 1926: 154, 155).

Deurdar dr W J Viljoen dr Muir in 1918 as superintendent-generaal van Onderwys opgevolg het, is daar geleidelik weg beweeg van die hoofsaaklik Engelse gees en inslag in die opvoeding van die Kaapprovinsie. Daar is onder andere meer Afrikaansspreekende inspekteurs aangestel (Cilliers 1953: 219). In dieselfde jaar is die eerste stap gedoen om Afrikaans Uniaal 'n amptelike taal te maak. Die stroom ten gunste van Afrikaans in plaas van Hollands as vak en as voertaal op skool het, ondanks aanvanklike teenstand, teen die tyd al sterker geword en geleidelik wyer steun gekry. In Julie 1918 het die Matrikulasieraad in Pretoria besluit om Afrikaans as voertaal by die matrikulasie-eksamen te erken en ook 'n kommissie te benoem om oor die taal as vak te rapporteer (Coetzee 1941: 135). Dieselfde jaar het ook die Onderwysdepartement sy goedkeuring tot Afrikaans as voertaal verleen by alle onderwyseksamens, terwyl die Suid-Afrikaanse Akademie vir Wetenskap en Kuns besluit het tot "die instelling van openbare eksamen in die Afrikaanse taal en lettere" en die saak aan die Taalbond opgedra het (Cilliers 1953: 199).

In 1918 is die gebruik van Afrikaans in plaas van Hollands as voertaal in die Kaapprovinsie tot en met standerd vier deur die Onderwijs (Afrikaans) Ordonnantie, nr 14 van 1918 erken, mits twee-derdes van die plaaslike bestuur daartoe besluit en sodanige besluit later weer op dergelyke wyse herroep kon word. Hierdie bepaling is 'n jaar later herroep en deur die Education (Dutch Language) Ordinance, nr 25 van 1919 vervang, waardeur Afrikaans op gelyke voet te staan gekom het met Hollands as vak in enige of alle klasse of standerds en as voertaal in een of alle vakke waar die plaaslike bestuur met raadpleging van die skoolhoof daartoe besluit, met inagneming van die opvoedkundige doeltreffendheid en kontinuïteit. In die praktyk het Afrikaans

dan ook spoedig Hollands heeltemal as voertaal by die onderwys vervang, hoewel Hollands as vak (naamlik as moderne taal) vir eers in die middelbare skool behoue gebly het (Cilliers 1953: 199; vgl ook Aucamp 1926: 153).

Volgens sommige opvoedkundiges het die Afrikaanssprekende leerling tot omstreeks 1920 opvoedkundig skade gely omdat hy al die tyd met twee vreemde tale moes worstel. Die nadeel van die stelsel blyk onder andere uit die swak eksamenuitslae in Hollands. So was die geslaagdes vir eerste-, tweede- en derdejaar studente aan opleidingskole in 1919 in die Kaapprovinsie slegs 35.31%, 41.68% en 46.92% onderskeidelik, dit wil sê nie eens die helfte het deurgekom nie. Waar Afrikaans ingevoer is, het dit onmiddellik 'n groot verbetering teweeggebring. Uit inspeksieverslae van 1922 blyk dit dat die onderwys aanmerklik verbeter het, die vordering van die leerlinge sneller, hulle belangstelling, uitdrukkings- en redeneervermoë veel groter was, dat Engels as taal nie daardeur benadeel is nie en dat ook Engelssprekende leerlinge daar geweldig baat by gevind het (Cilliers 1953: 218, 219).

In 1921 is alle vorige onderwyswetgewing in Kaapprovinsie herroep en vervang deur die Gekonsolideerde Onderwijs Ordonnantie, nr 5 van 1921. Dit het geen noemenswaardige verandering van die 1912-Taalordonnansie meegebring nie, behalwe dat dit die verantwoordelikheid vir die praktiese uitvoering van die taalbepalings nou definitief op die skouers van die Departement geplaas het. Ordonnansie nr 5 van 1921 het die moedertaal (of huistaal) nader omskryf het as die taal “die het best gekend en verstaan word deur de leerling”, en Afrikaans in plaas van Hollands as vak en as voertaal gemagtig het, mits die plaaslike bestuur daartoe besluit na raadpleging met die skoolhoof (Cilliers 1953: 219, 220).

Na die oorwinning van die “Pakt” (Nasionale Party en Arbeidersparty-alliansie) in die verkiesing van 1924 het die aandrang op die amptelike erkenning van Afrikaans sterker geword. Die Minister van Onderwys, dr D F Malan, het 'n gekose komitee en 'n derglike kommissie benoem om die status van Afrikaans te ondersoek (Steyn 1993: 50). Op 8 Mei 1925 is die voorstel ingedien wat aanbeveel het dat Afrikaans wel die toekomstige taalvorm sal wees. Dit is deur die gesamentlike sitting van die Volksraad en die Senaat goedgekeur en be-

liggaam in Wet nr 8 van 27 Mei 1925. Dit het terugwerkende krag vanaf 31 Mei 1910 gehad (Buitengewone Staatskoerant nr 1477, van 27 Mei 1925; Cilliers 1953: 219, 222, 223). Laasgenoemde Wet het naamlik gepaal dat

[h]et woord 'hollandse' in artikel honderd zeven en dertig van de Zuid-Afrika Wet, 1909, en elders in de Wet waar dat woord voorkomt, wordt hierbij verklaard het Afrikaans in te sluiten (*Buitengewone Staatskoerant* nr 1477 van 27 Mei 1925; Steyn 1993: 50).

Kort hierna is verpligte moedertaalonderwys deur artikel 13 van Ordonnansie nr 23 van 3 Julie 1925 in die Kaapprovinsie uitgebrei van standerd vier tot ses. Hiermee het die gedeeltelike toelaatbaarheid van 'n tweede voertaal tot by standerd ses en die volle gebruik daarvan bokant standerd ses, soos vervat in die oorspronklike Taalordonnansie van 1912, verval, en is die opvoedkundige tweeslagtigheid, naamlik dat die boonste deel van die primêre skool prinsipieel heeltemal 'n ander taalbeleid as die onderste deel gevolg het, uit die weg geruim, het daar groter eenheid gekom, en is die organisasie van parallelklasse daardeur aansienlik vergemaklik (Cilliers 1953: 223; vgl ook Behr 1978: 24). Twee Omsendbriewe in 1925, nr 139 van 10 Julie en nr 149 van 21 Oktober is aan alle inspekteurs gestuur om hul aandag op die verandering te vestig en hulle in kennis te stel dat die nuwe bepaling vanaf 1926 in werking tree. Veral die tweede omsendbrief het versoek dat daar gelet word op gevalle waar die bepaling van moedertaalonderwys ontduik word. As enigste doeltreffende metode vir die uitvoering van die Taalordonnansie is parallelklasse vir minderhede aan die hand gedoen (Cilliers 1953: 223).

Waar al die leerlinge se huistaal Engels of Afrikaans was, was daar geen probleme nie. Waar beide taalgroeperinge egter teenwoordig was, is twee moontlike metodes gevolg: Engels- en Afrikaanssprekende leerlinge word in hul moedertaal in aparte groepe onderrig (die parallelklasmethode), of sekeres kom in dieselfde klas bymekaar waar hulle deur 'n tweetalige onderwyser onderrig word (parallelonderwys). Uit 'n opvoedkundige oogpunt sou die parallelklasmethode die voorkeur geniet en het die Departement die beleid probeer bevorder. 'n Verdere ontwikkeling hiervan is die beleid om, waar moontlik, die kinders in enkelmediumskole te sentraliseer (Coetzee 1958: 90).

Teen 1926 was Afrikaans en Hollands in teorie in skole in al die provinsies op gelykwaardige vlak erken as volwaardige taal. Dit het groot byval gevind. Aucamp (1926: 126) wat in daardie tyd geskryf het, beweer: "It is sweeping the country like a tidal wave". Die reël was dat Afrikaans ingevoer is vanaf die laagste standerds en elke jaar hoër op geneem is. In sommige gevalle is Hollands behou in die hoër klasse tesame met Engels, of Engels is gebruik in die skriftelike werk en Afrikaans in die mondelinge (Aucamp 1926: 162, 163).

Teen die einde van 1926 is 'n Adviserende Komitee insake onderwys benoem wat 'n ondersoek ingestel het omtrent die taalvraagstuk. Dit het veral wat die praktiese uitvoering van moedertaalonderwys betref, verder gegaan as enige ander kommissie voor die tyd. Die verslag is egter eers in 1927 uitgebring waaroor in Hoofstuk 4 breedvoerig uitgebrei sal word (Cilliers 1953: 224).

3.3 Vrystaat

Met die totstandkoming van die Unie is alle onderwys, behalwe hoër onderwys, ook aan die provinsiale owerhede van die Vrystaat oorgedra. Die nuwe grondwetlike posisie het in die bestaande onderwysstelsel van die Vrystaat geen ingrypende verandering meegebring nie. Op die Onderwyswet wat in 1908 deur genl J B M Hertzog ingedien is, is steeds voortgebou, naamlik op die grondslag van niesektariese, neutrale staatsonderwys. Naas die administratiewe beheer wat deur die Administrateur-in-rade oor die onderwys uitgeoefen is, was die Direkteur van Onderwys die hoogste verantwoordelike amptenaar (Coetzee 1958: 162, 163).

Met die aanstelling van dr W J Viljoen as Direkteur het die verantwoordelikheid van die toepassing van die taalklousules van die Hertzogwet van 1908, tot tevredenheid van almal, op sy skouers gerus. Intussen het diegene wat hul deur die taalklousules verontreg gevoel het, daartoe oorgegaan om 'n Council of Education in die lewe te roep en Council Schools in Bloemfontein en verskeie ander dorpe op te rig. Ook in die staatskole was daar nog steeds onsekerheid omtrent die wyse waarop die taalklousules toegepas moes word (Coetzee 1952: 83). Vir dr Viljoen was dit duidelik dat die bestaande toepassing van die klousules wysiging sou moes ondergaan as hy vertrou wou herstel en die samewerking van alle bevolkingsgroepe in die Vrystaat wou verkry.

In Augustus 1910 het dr Viljoen 'n memorandum met betrekking tot die vertolking van die klousules uitgereik wat algemene byval gevind het (Coetzee 1958: 163). Ordonnansie nr 13 van 1910 het naamlik bepaal dat leerlinge, wat die voertaal betref, tot en met standerd vier in hul moedertaal onderrig word. In die geval van gemengde klasse, waar omstandighede dit vereis, is aan die hand gedoen dat waar onderwysers nie volkome op hoogte van albei tale is nie, die hulp van 'n eentalige onderwyser ingeroep word om die les te onderrig. Hierdie vergunning is ook verleen aan gemengde klasse bo standerd vier waar die ses hoofvakke om die helfte in die twee amptelike tale onderrig moes word. Wat Engels en Hollands as taal betref, sou kinders benede standerd vier informele onderrig ontvang in die taal wat nie hul moedertaal is nie. Vanaf standerd vier opwaarts moes formele onderrig vir alle leerlinge in albei tale voorsien word, behalwe waar vrystelling verkry is. Die wenslikheid om met die tweede taal reeds vroeër as standerd vier 'n begin te maak, is deur dr Viljoen sterk beklemtoon (Coetzee 1958: 163; vgl ook Botes 1941: 58; Malherbe 1925: 386).

Vrystelling van die een of ander taal as vak kon volgens sekere voorwaardes van die Ordonnansie geskied. Wat vrystelling van die een of ander taal as voertaal betref, kon die ouers beswaar maak daarteen dat die tweede taal tot en met standerd vier geleidelik ingevoer word. Tot op 31 Oktober 1911 kon ouers toestemming verkry dat hul kinders na standerd vier nie deur medium van die tweede taal onderrig word nie, selfs al word geen besondere rede vir die versoek aangevoer nie. Na bogenoemde datum kon vrystelling verkry word om dieselfde redes as vir die vrystelling van die een of ander taal as vak (Coetzee 1958: 164).

Ooreenkomstig die Gekose Komitee Rapport van die Unie Parlement is die Vrystaat ook nou verplig om hul onderwysordonnansies met betrekking tot taalreëlings te wysig. Die taalvraagstuk in die Vrystaat was minder ingewikkeld, deels vanweë sy bykans wit homogene bevolking (in 1918 was 66.03% van die bevolking Afrikaanssprekend) en deels omdat die provinsie hom sedert die aanname van Ordonnansie nr 2 van 1912 konsekwent vir die beginsel van moedertaal beywer het (Coetzee 1958: 178; vgl ook Provinsie Oranje-Vrystaat 1951: 65; Aucamp 1926: 152, 157). Die Vrystaatse Provinsiale Raad het Ordonnansie nr 2 van 1912 wat op 14 Junie 1912 in werking ge-

tree het, aanvaar (Coetzee 1958: 164; vgl ook Coetzee 1952: 83; Scholtz 1979a: 54). Soos later sal blyk, het dit grootliks met die Transvaalse Ordonnansie nr 5 van 1911 ooreengestem en nie verskil van die beginsels van die Hertzogwet van 1908 soos deur dr Viljoen uitgelê nie. Dit het daarop neergekom dat die medium van onderwys in alle openbare skole tot en met standerd vier in die moedertaal van die kind moet wees, maar dat die tweede taal geleidelik ingevoer word en gereeld gebruik sou word as tweede medium van onderwys, indien die ouers nie daarteen beswaar maak nie. Dit moet geskied deur middel van parallelklasse, maar waar die minderheid uit minder as vyftien leerlinge bestaan het, was parallelklasse verpligtend (Coetzee 1958: 164; vgl ook Coetzee 1952: 83).

Die aanname van Ordonnansie nr 2 van 1912 het die Engelssprekendes ook tevrede gestel, met die gevolg dat die Council Schools op 30 Junie 1912 ontbind en by die staatskole ingelyf is (Coetzee 1958: 164). Die Vrystaatse Provinsiale Raad het hom in 1916 ten gunste van aparte skole vir Hollands- (Afrikaans-) en Engelssprekendes uitgespreek (Steyn 1993: 67).

In 1917 is Afrikaans met goeie gevolg naas Hollands op skool ingevoer, maar omdat die naas-mekaar-dosering van die twee tale inbreuk op die tyd gemaak het, het Ordonnansie nr 9 van 1920 Afrikaans Hollands finaal op elke openbare en ondersteunde privaat-skool vervang (Steyn 1993: 66; vgl ook Coetzee 1952: 96). In 1921 het 'n onderwyskommissie met die heelhartige ondersteuning van die Direkteur aanbeveel dat die moedertaal as medium vir alle vakke, behalwe die tweede taal, op skool aanvaar moet word. Verder is aanbeveel dat informele onderrig in die tweede taal reeds vanaf die kind se tweede skooljaar ingevoer word en dat formele onderrig vanaf standerd twee begin (Coetzee 1958: 164).

Statistiek het teen 1926 getoon dat die Vrystaat met die grootste plattelandse bevolking, die grootste persentasie leerlinge op skool gehad het, asook die grootste persentasie middelbare leerlinge. Daarby het die provinsie in die openbare eksamens die beste resultate in die Unie as geheel gelewer (Coetzee 1958: 171).

3.4 Transvaal

Transvaal het in 1910 soos die Vrystaat sy selfbesturende status as kolonie verruil vir deelgenootskap aan die Unie. Ook hier was die Afrikaanssprekendes in die meerderheid en het hulle aangedring op die regte van Hollands (later Afrikaans) (Coetzee 1952: 83,97).

Ten gevolge van die Suid-Afrika-wet en as 'n logiese gevolg van die volkome gelykstelling van die twee amptelike tale was 'n verandering in die Smutswet van 1907 in Transvaal noodsaaklik. Hier het Engels reeds sedert die aanname van dié Wet 'n bevoorregte posisie bo Hollands verkry. Daarvolgens was die voertaal in die laer klasse die moedertaal, terwyl Engels as tweede taal geleidelik ingevoer is. Kennis van en vordering in Engels sou die voorwaarde vir vordering op skool wees: na standerd drie mag Hollands in nie meer as twee vakke as voertaal gebruik word nie, terwyl Engels verpligtend sou wees (Coetzee 1952: 97).

Die gelykstelling in taalwetgewing is teweeggebring deur die eerste Provinsiale Raad van Transvaal onder leiding van Administrateur J Rissik ingevolge die besluite van die Gekose Komitee van 1911 en staan bekend as die Rissik-ordonnansie.⁴ Die gelykstelling het geskied deur Ordonnansie nr 5 van 1911 wat op 1 Januarie 1912 in werking getree het. Die nuwe ordonnansie lui so: Die moedertaal sal die verpligte voertaal van die aanvangsonderwys op skool wees; die ander taal kan as voertaal ingevoer word as die ouers dit verlang; vanaf standerd vyf kan die tweede voertaal ingevoer word; onderrig in die moedertaal is verpligtend en onderrig in die ander taal sal gegee word aan alle kinders wat nie deur ouers aan sodanige onderrig onttrek word nie; na standerd vier kan die ouers die voertaal — Engels of Hollands of albei — kies; as albei gekies word, sal die skoolraad bepaal in watter vakke die een of die ander taal as voertaal gebruik sal word. In gevalle van twyfel oor die moedertaal kon die ouer 'n besluit maak.⁵

Die bepalings van Ordonnansie nr 5 van 1911 kom in die meeste gevalle ooreen met Ordonnansie n 2 van 1912 van die Vrystaat wat trouens ook hoofsaaklik die Gekose Komitee se rapport as grondslag

4 Bot 1936: 101; vgl ook Botes 1941: 70; Steyn 1993: 66.

5 Coetzee 1952: 83; vgl ook Botes 1941: 70; Coetzee 1958: 288; Scholtz 1979a: 55.

het. Die Rissik-ordonnansie maak, waar geen vrystelling deur ouers gevra word nie, Hollands sowel as Engels verpligtend. Hierdie Ordonnansie het die aantal parallelklasse in skole aansienlik vermeerder. Om aan die Rissik-ordonnansie uitvoering te gee, is die mediumvraagstuk in Johannesburg en Pretoria opgelos deur afsonderlike Hollands- en Engelsmediumskole (Botes 1941: 71). Word Natal buite rekening gelaat, dan het die taalordonnansie van die ander drie provinsies in beginsel in een essensiële opsig afgewyk van genl Hertzog se ideaal. Genl Hertzog was ten gunste van die gemengde skool en van dubbelmediumonderwys bo standerd vier. Die Provinsiale ordonnansies spreek hulle as 'n reël uit vir die enkelmediumskool en gevolglik teen die sogenaamde gemengde skool. Die gevolg was ook dat die Hollandsmedium- (later Afrikaansmedium) en Engelsmediumskole eerlank orals ontstaan het, met die ernstige gevolg, volgens genl Hertzog, dat die twee wit taalgroepe apart van mekaar hul opvoeding ontvang het (Coetzee 1952: 93).

Die werking van die Rissik-ordonnansie het vir baie jare tevredenheid gegee. In 1915 was daar altesaam 696 skole; van dié aantal het 89 net Engels, 50 net Hollands, 194 Engels en Hollands en 363 Hollands, met Engels ondergeskik, as medium gebruik; byna 50% van alle leerlinge ontvang hulle onderrig deur medium van Engels, die ander 50% begin altans in Hollands, maar word deels ook deur Engels onderrig (Coetzee 1952: 97; vgl ook Aucamp 1926: 155; Steyn 1993: 66). Die skole met uitsluitend Hollandsmedium was heeltewel 'n nuwe tipe, want onder die Smutswet was die vernaamste medium vir alle skole bo standerd drie net Engels. Ook die skole waar altwee mediums gebruik word, het verskil van die vroeëre dubbelmediumskole omdat die meeste oorwegend Hollands geword het, waar dit voorheen oorwegend Engels was. Omtrent die helfte van die skoolbevolking het regte verkry wat hulle tevore nie in daardie mate gehad het nie (Bot 1936: 101).

Volgens Cilliers (1953: 210) het die 1911-kompromis egter geen van die wit bevolkingsgroepe tevrede gestel nie: vir die Engelsprekende was die verpligte tweetaligheid 'n "grave infringement on the rights of the English section of the people"; vir die Afrikaanssprekende element het dit nie ver genoeg gegaan nie. Terwyl die Engelsprekende dubbelmediumonderrig verwerp het, is dit deur die Afri-

kaansspreekende aanvaar hoofsaaklik omdat daar van moedertaalonderwys destyds geen sprake was nie. Die 1911-onderwysverslag, wat die grondslag van taalwetgewing gevorm het, het vir primêre skole beoog dat tot stander vier parallelklasse die reël sou wees en dat dubbelmediumonderwys slegs gebruik word in gevalle waar eersgenoemde nie moontlik was nie. In gevalle bokant stander vier sou aparte enkelmediumskole die reël wees en dubbelmediumskole alleen as noodhulp beskou word waar eersgenoemde nie uitvoerbaar was nie (Cilliers 1953: 209, 210).

In 1916 is besluit, na 'n deputasie aan die Adminstrateur en Uitvoerende Komitee, dat Afrikaans in al die primêre skole onderrig sou word, behalwe waar die skoolkommissies by voorkeur Hollands verkies. Die volgende bepaling sou in werking tree: 1) Vir stander een vanaf Januarie 1917; en 2) vir elkeen van die volgende standers die jaar daarna sodat die bepaling in 1922 vir al die ses standers van krag sal wees (Basson 1944: 69,70). Die Transvaal Education Commission in 1917 het die probleem van geskrewe Hollands en gesproke Afrikaans in oënskou geneem en aanbeveel dat die twee amptelike tale in skole Afrikaans (in plaas van Hollands) en Engels moet wees (Rose & Tunmer 1975: 177). Teen 1918 het Afrikaans Hollands grotendeels vervang (Steyn 1993: 66).

Die stryd ten behoeve van aparte Afrikaanse skole sou vroeg in 1920 gewen word nadat 'n onderwyskommissie 'n gunstige aanbeveling daarvoor uitgebring het (Scholtz 1979a: 57). Die invoering van Afrikaans in die plek van Hollands het 'n geweldige invloed op die onderwys in Transvaal uitgeoefen. 1922 kan beskou word as die jaar waarin Afrikaans finaal die Hollandse taalvesting in die Transvaalse skoolwese verower het. Die vyf jaar na 1918 het die toestand byna onherkenbaar verander. Die syfers in die onderstaande tabel dui die aantal leerlinge aan wat deur die taal as medium onderrig ontvang het: (Coetzee 1958: 288; vgl ook Basson 1944: 70; Coetzee 1952: 97).

	1918	1923
Net Engels	45 508	52 300
Net Afrikaans	21 654	60 484
Net Hollands	12 231	429
Engels en Afrikaans	12 425	12 408
Engels en Hollands	10 650	7

Die groei van Afrikaans sou dinamies wees in die volgende dekade. Uit die syfers blyk dit dat waar die verhouding van Afrikaans tot Engels in 1917 45.9% tot 54.1% was, Afrikaans in 1927 met 57.1% tot 42.9% voor was. In die daaropvolgende tien jaar was die vooruitgang nog treffender, aangesien die verhouding in 1937 63.3% tot 36.7% was. Teen 1935 verdwyn Hollands heeltemal as medium van onderwys (Basson 1944: 74, 76; vgl ook Scholtz 1979a: 58).

Die oorskakeling van Hollands na Afrikaans het die Afrikaanse skool van Transvaal meegebring. Terwyl die getalle vir die Afrikaanssprekende leerling gunstiger geword het, het die werklike toestand opvoedkundig ongesond gebly. Aangesien die taalordonnansie van 1911 die ouers die taalkeuse na standerd vier toegelaat het, het heelwat Afrikaanssprekende ouers die geleentheid gebruik terwyl Engelssprekende ouers dit nie gedoen het nie (Coetzee 1952: 97; vgl ook Basson 1944: 72). Die bevinding van die Transvaal Education Commission (1917) na die meriete van parallelklasse en aparte skole het bevind dat leerlinge in enkelmediumskole 'n beter opleiding kry:

Experiences has shown that parallel classes do not break down, but in fact tend to accentuate racial differences [...] It is not possible or desirable to put the children of the two races [...] into one mould.

Die poging van Harm Oost, lid van die Transvaalse Provinsiale Raad, om die voorstel in wetgewing vervat te kry, het egter misluk toe die Administrateur die voorstel geveto het (Shingler 1973: 128; vgl ook Malherbe 1925: 416).

Taalbepalings van 1924 was grootliks in ooreenstemming met dié van die Rissik-ordonnansie van 1911. Die moedertaal is tot voertaal verklaar tot en met standerd ses. Die ouers kon die voertaal kies. Baie Afrikaanssprekende ouers het hulle kinders se moedertaal as Engels aangegee met die hoop dat hul na voltooiing van hul skool, beter loopbaangeleenthede sou bekom. Vanaf 1927 moes die ouers die moedertaal op 'n geskrewe vorm aandui (Barnard 1979: 154).

Die kernpunt van die taalordonnansies in die Kaapprovinsie, Vrystaat en Transvaal was dat die medium van onderrig moedertaalonderrig is tot die vierde graad met die geleidelike infasering van die ander taal. Voorsiening is gemaak vir die minderheid deur middel van parallelklasse indien die minderheid meer as vyftien is en indien

die organisasie van die skool dit toelaat. Bo die vierde standerd het ouers die reg om die medium te kies, een van die amptelike tale of beide, sekere vakke in die een en sekere in die ander. Aparte enkel-medium skole is voorsien om hierdie besluite uit te voer. Met betrekking tot die tweede taal as medium van onderrig kan dit aan elke leerling in elke graad onderrig word tensy ouers die teendeel verlang (Aucamp 1926: 152, 153).

3.5 Natal

Sedert Unifikasie is onderwys (uitgesonderd hoëronderrig) onder die beheer van die Natalse Provinsiale Administrasie en sy Uitvoerende Komitee geplaas. Die Superintendent van Onderwys (SO) wat sedert 1939 die Direkteur van Onderwys genoem is, was die hoof van die Natalse Onderwysdepartement (NOD) (Coetzee 1952: 83).

Natal het hom min gesteun aan die wense van die Parlement na Uniewording. Ten spyte van die feit dat daar ongeveer 1 450 leerlinge in Natal was wat deur medium van Hollands onderrig is, verwerp die Provinsiale Raad op 27 Maart 1912 met veertien stemme teen agt die memorandum van die Unieregering oor gelyke beregtiging van albei amptelike tale op skool. Die vordering na moedertaalonderrig vir die Afrikaanssprekende kind was vir 'n lang tyd stadig, veral omdat Hollands toe nog die erkende taal was (en nog nie Afrikaans nie). Daarby het die groot tekort aan onderwysers wat Hollands magtig was, 'n rol gespeel en was Engels die voertaal in die skole (Beyleveld 1986: 87). Dit het alles daartoe bygedra dat baie Afrikaanssprekende ouers koud teenoor Hollands as medium gestaan het. Hierby het die Onderwysdepartement slegs voorsiening vir Hollands as medium gemaak indien die ouers van vyftien leerlinge daarom gevra het (Steenkamp 1941: 193).

Die versoekskrifte van Afrikaanssprekende ouers om moedertaalonderrig (Hollands) aan die Superintendent in 1914 het op niks uitgeloop nie as gevolg van die Rebelle in dieselfde jaar. Die spesiale kommissie aangestel deur die Provinsiale Raad wat die taalkwessie moes ondersoek, is belas met die opstel van 'n konseponderwysordonnansie. Uiteindelik het Ordonnansie nr 13 van 1916 — die “Natal Language Ordinance”, ook bekend as die “Bilingual Ordinance” — van krag geword (Beyleveld 1986: 89; vgl ook Aucamp 1926: 153, 154).

Die reëling was hier anders as in die ander provinsies. Die medium van onderrig van elke leerling in alle vorms of standerds van 'n openbare skool sal die taal wees wat deur die ouers (of voog) gekies word. Hieraan kan die ouers self geen verandering aanbring tot die einde van die skooljaar nie; die ouers van elke kind het die reg om te eis dat die ander taal as vak onderrig sal word en voldoende voorsiening moet in elke openbare skool daarvoor gemaak word; indien die ouers geen keuse uitoefen nie, sal die leerling deur middel van die taal wat hy die beste ken en verstaan, onderrig word, terwyl die ander taal as vak onderrig sal word; die Departement moet sorg vir die algemene doeltreffendheid in elke openbare skool (Coetzee 1952: 95).

'n Ontleding van antwoorde wat aan ouers gestuur is om sekerheid oor die ouerkeuse te verkry, het getoon dat 2.8% Hollands as medium en 53,3% Hollands as taal gekies het. Hollands is dus deur 56.1% in een of ander vorm gekies (Beylefeld 1986: 89). In die noordelike distrikte in die gebiede wat voormalig aan die Suid-Afrikaanse Republiek behoort het, was die medium van onderrig in die meeste plattelandse skole Hollands (Aucamp 1926: 157; vgl ook Shingler 1973: 124).

Verskeie Waaksaamheidskomitees is gestig en op 'n taalkongres in 1917 is besluit om 'n komitee te benoem om die besluite van die kongres voor die owerheid te lê. Die belangrikste besluit was dat by die Provinsiale Raad aangedring sou word dat die ordonnansie insake taal in ooreenstemming met die ander provinsies gebring word, dat tweetalige onderwysers behoorlik opgelei word en dat Hollandssprekende inspekteurs aangestel word. Die aanvraag vir Hollands het so toegeneem dat die owerheid in 1921 verplig was om onderwysers uit Nederland in te voer (Beylefeld 1986: 90; vgl ook Coetzee 1958: 234; Steenkamp 1941: 193).

Opvoedkundiges in Natal het besef dat die Afrikaanssprekende kind Hollands net so moeilik vind om te bemeester as Engels (Steenkamp 1941: 194). Die stryd om Afrikaans is op sowel kulturele as politieke terrein (dit is in die Natalse Provinsiale Raad) aangeknop. Inspekteur F D Hugo het in 1919 in 'n verslag geskryf: "The mother tongue of Dutch speaking pupils is Afrikaans, yet our schools refuse to teach them this language." Die Provinsiale Raad het ten gunste van Afrikaans gestem en as gevolg van teenstemme wat daar was, is be-

sluit om 'n referendum te hou. Die ouers van leerlinge wat Hollands leer en die onderwysers wat Hollands doseer, moes tussen Afrikaans en Hollands kies. Tagtig persent van die Afrikaanssprekende ouers en 78% van die onderwysers was ten gunste van Afrikaans (Beylefeld 1985: 95-8).

Vanaf 1923 het Afrikaans volle erkenning in Natalse skole geniet (Steenkamp 1941: 194). Dit het egter nie die einde van die stryd om Afrikaans beteken nie, want op Utrecht byvoorbeeld, waar 80% van die leerlinge Afrikaanssprekend was, het slegs 16% hulle onderrig deur middel van Afrikaans as voertaal ontvang. In Pietermaritzburg was daar soortgelyke voorbeelde. In die hele Natal het slegs 7,1% Afrikaanssprekende leerlinge hul onderrig deur middel van Afrikaans ontvang. Ten spyte daarvan dat Afrikaanssprekende leerlinge veronderstel was om tot en met die Junior Sertifikaat deur medium van Afrikaans onderrig te ontvang, het die Departement nie sy weg oopgesien om aan hierdie versoek te voldoen nie. Daar was versoekskrifte en 'n onderhoud met die Administrateur. Selfs teen 1926 het Afrikaanssprekende leerlinge onder swak omstandighede skoolgegaan en in 1927 is 'n nuwe Afrikaansmediumskool betrek. Dit is in 1937 tot die Voortrekkerskool herdoop en het in 1940 hoërskoolstatus verwerf (Beylefeld 1986: 95-8; vgl ook Coetzee 1958: 234).⁶ In die kleiner dorpe is parallelmediumskole gestig, onder andere op Vryheid en Newcastle, of dubbelmediumskole, soos op Greytown en Utrecht (Coetzee 1952: 83).

3.6 Swart onderwys

Vanaf 1910 het die taalbeleid in swart onderwys nie net die relatiewe posisie en status van die twee amptelike tale en die agt Afrikatale erken vir opvoedingsdoeleindes gereflekteer nie, maar ook die relatiewe politieke en ekonomiese mag van die onderskeie sektore weerspieël. Vir die grootste gedeelte van die Uniale wetgewing rakende swart onderwys is die belange en wense van die betrokkenes (ouers, onderwysers, leerlinge) by swart onderwys ondergeskik gestel aan die politieke oogmerke en ideologieë van die wit maghebbers. Die konflikte

6 Vir die stryd om die verkryging van die eerste Afrikaanse sekondêre skole in Durban, Hoërskool Port Natal en ander Afrikaansmediumskole in en om Durban, en in ander dele van Natal, vgl Beylefeld 1986: 111-34.

tussen die wit taalgroepe het na die swart onderwys oorgespoel en het in besonder uitdrukking gevind in die taalbesluite wat van tyd tot tyd namens die swart mense geneem is. By die Nasionale Konvensie, byvoorbeeld, is die taalbelange van die groot meerderheid van die bevolking (lees: swart mense) nie in berekening gebring nie. Dit het groot implikasies vir swart onderwys ingehou. Die rol van die twee amptelike tale het vir die volgende 30 jaar die oorheersende faktor in swart onderwys geword, alhoewel Afrikaans eers vanaf die dertigerjare 'n betekenisvolle faktor geword het en toe hoofsaaklik in die Vrystaat en Transvaal (Hartshorne 1986: 83, 84).

Omdat swart mense uitgesluit was in die besluite wat in 1908 en 1909 geneem is, het die onderwys van swart mense onmiddellik na Uniewording 'n brandende vraagstuk geword. Na 1910 het die vier Provinsiale Rade as wetgewende owerhede met betrekking tot “Bantoe-onderwys” opgetree en afsonderlik die administrasie daarvan beheer sonder om mekaar onderling te raadpleeg. Die Minister van Naturelle-sake het oor geen mag of masjinerie beskik wat 'n algemene onderwysbeleid kon formuleer en toesien dat dit uitgevoer word nie (Malherbe 1925: 459; vgl ook Van Zyl 1972: 61; Coetzee 1941: 202). Die inisiatiewe en uitbouing van swart onderwysaangeleenthede was steeds in die hande van die sendingkerke. Terwyl die provinsies die fondse wat beskikbaar gestel is van die sentrale regering geadministreer het, is die taaltradisie wat in die negentiende eeu in swart skole ingestel is, toegelaat om voort te gaan. Aanvanklik het taaldebate hoofsaaklik sentreer om die relatiewe posisies van Engels en die moedertaal (Hartshorne 1986: 84).

In die jare na Uniewording (soos aangetoon in die Welsh-verslag van 1936) het veral drie veranderinge in die taalbeleid van swart mense in die onderwys gemanifesteer. Eerstens is erkenning verleen aan die belang van die moedertaal as medium van onderrig, veral in die vroeë jare van skoolonderrig. Tweedens, is die onderrig van albei amptelike tale vir die swart leerlinge as onontbeerlik beskou — “an asset of great potential value” — en dat die hersiening in die kurrikula van swart onderwys hierdie beginsel moes weerspieël. Laastens, is die besluit dat 'n Afrikataal ingesluit sal word in die kurrikula van al die provinsies, geneem om die regte gesindheid van die swart mense jeens hul moedertaal te kweek (Rose & Tunmer 1975: 190).

Twee amptelike verslae, een in 1908 en die ander in 1919, het die belangrikheid onderstreep van die instelling van die moedertaal (Hartshorne 1986: 86). In 1922 is die onderrig van die moedertaal verpligtend gemaak in die primêre skole. Die moedertaal moes die medium van onderrig wees in die vroeë stadia, maar die amptelike tale moes die medium van onderrig word sodat die leerling instruksies kon volg in daardie taal (Behr 1988: 168; vgl ook Behr & MacMillan 1971: 389; Van Zyl 1972: 54; Hartshorne 1986: 86). In die Oos-Kaap, in die Transkei, is in 1921 bepaal dat die moedertaal in die primêre skool as medium van onderrig gebruik word tot en met stander twee. Die kurrikulum het onder andere moedertaalonderrig en een amptelike taal ingesluit (Behr 1988: 231).

Reeds in 1912 is 'n nuwe skema vir "naturelle-onderwys" ontwerp deur 'n spesiale kommissie van inspekteurs wat in 1915 ingevoer is. Dit is net so oorgeneem van wit onderwys: moedertaalonderrig gedurende die eerste drie jaar en daarna die gebruik van Hollands of Engels, minder tyd aan blote taalstudie, en formele oefeninge soos lees en skryf tot een taal (Hollands of Engels) beperk (Coetzee 1941: 155). Op 'n konferensie in 1915 is die vernaamste sendinggenootskappe die eerste keer geraadpleeg ingevolge 'n taalbeleid vir swart skole. Toe is bevind dat inspekteurs van swart skole nie voldoende vir die taak opgelei is nie (Van Zyl 1972: 57). Na 'n Departementele ondersoek in dieselfde jaar is die moedertaal as medium van onderrig in die vroeë stadia van onderrig ingestel (Behr & MacMillan 1971: 390). In 1924 is die primêre leerplan uitgebrei tot stander vyf en in 1928 tot stander ses (Van Zyl 1972: 57)

Die oorheersende posisie van Engels as medium van onderrig in swart skole (en nie Hollands nie) kan toegeskryf word aan enkele faktore. Eerstens die feit dat die onderwys van sendinggenootskappe in die twee oudste kolonies (Kaapkolonie, Natal) amper uitsluitlik deur medium van Engels geskied het. Daarby was die Nederlandse vorm van Hollands wat onderrig is en gebruik is as medium in die wit skole van die twee voormalige Boererepublieke en soms in die Kaapkolonie, nie die algemene spreektaal van enige bevolkingsgroep in Suid-Afrika nie. Derdens het Afrikaans as medium van onderwys eers later algemene ingang in sekere kringe in wit onderwys gevind (Welshkomitee 1936: 80, soos aangehaal deur Hartshorne 1986: 85; vgl ook

Rose & Tunme 1975: 190). Die sterk invloed van Britse regeringsbeleid van die negentiende en begin van die twintigste eeu wat vir politieke en ekonomiese redes Engels as *sine qua non* vir staats hulp in onderwys neergelê het, moet nie onderskat word nie. Alhoewel daar in die jare na Uniewording nie 'n werklike teenvoeter vir Engels in swart onderwys was nie, was daar toenemend druk op die erkenning, veral in die vroeë jare van sy skoling, van die swart moedertaal as “the natural vehicle by means of which to reach a child’s mind” (Hartshorne 1986: 85). Alhoewel die sendinggenootskappe gereeld onder skoot gekom het vir hul aandrang op Engels, moet dit nie uit gedagte verloor word dat dit ook hulle was wat vir die ontwikkeling van die moedertaal (vertalings van die Bybel, woordeboeke, skoolleesboeke en ander) verantwoordelik was nie. Dit was ook hulle, veral die Duitse en Switserse sendinggenootskappe, wat op die gebruik van die swart moedertaal in die vroeë jare van die primêre skool aangedring het (Hartshorne 1986: 85).

Volgens die bevindinge van 'n organiserende inspekteur in 1924 was “Bantoe-onderwys” in 'n chaotiese toestand. Daar was byvoorbeeld bevind dat daar net soveel leerplanne was as wat daar skole was. Terwyl Engels en rekenkunde oorbeklemtoon is, is Afrikaans wat eers in die twintigerjare en later ter sprake gekom het en die swart moedertaal verwaarloos. Die medium van onderrig was nog hoofsaaklik Engels (Behr 1978: 162).

Gaandeweg het daar 'n merkbare verandering in die houding van die owerhede teenoor die Afrikatale as vak en as medium gekom. Die besef het mettertyd al sterker geword dat die moedertaal as onderwysmedium, veral gedurende die eerste skooljare, 'n belangrike rol in die onderrig van die kind speel. In al die provinsies het dit geleidelik 'n aanvaarde beginsel geword dat die swart leerling die eerste paar skooljare onderrig deur medium van sy moedertaal sou ontvang. Deur die bemoeienis van inspekteurs is die moedertaal in 1928 as medium van onderrig tot en met standerd twee verpligtend gemaak. Afrikaans het 'n verpligte vak geword in alle eksamens. Terwyl die inhoud van leerplanne in die swart skool feitlik dieselfde was as vir wit skole, het Engels steeds in die praktyk die medium van onderrig gebly (Van Zyl 1972: 66, 59). Die beginsel van moedertaalonderrig is sedert 1928 in al die provinsies konsekvent toegepas (Helm 1979:

170). Die sterkste tradisie vir moedertaalonderrig egter, in besonder Zoeloe, was in Natal waar wit inspekteurs byvoorbeeld in die eerste sowat drie dekades na Uniewording “native education” beskou het as tweetalig indien hulle Engels en Zoeloe magtig was (nie Hollands of Afrikaans nie) (Hartshorne 1986: 86). In die jare tussen 1920 en 1925 is inspekteurs van Zoeloe aangestel terwyl die leerplanne hersien is om die klem op Zoeloe as moedertaal te laat val (Van Zyl 1972: 55).

Die primêre skoolkursus in swart skole in Transvaal was agt jaar en het onder andere ’n Afrikataal en een van die amptelike tale ingesluit. Die sekondêre skoolkursus was dieselfde as vir wit onderwys en het uitgeloop op die Junior en Senior Sertifikaat (Bot 1936: 162).

As gevolg van hulle relatief klein getalle is die Indiërs in die Kaap-provinsie saam met die bruin mense gegroepeer. Vanaf 1918 egter is ’n aparte sisteem vir die bruin mense geskep (Behr & MacMillan 1971: 419, 418).

In Transvaal is die bruin, Indiër, Chinese en Maleierkinders in dieselfde bruin skole gegroepeer, behalwe waar noemenswaardige getalle aparte skole genoodsaak het (Behr & MacMillan 1971: 420; vgl ook Coetzee 1941: 206). Na vertoë is die eerste aparte skool vir Indiërs in 1913 in Johannesburg gestig (Naude 1950: 243). In hierdie en die swart skole is die swart moedertaal “as far as practicable” gebruik (Loram 1917: 97). Daar is bepaal dat na die eerste drie jaar òf Hollands òf Engels gebruik sou word, afhangende van die geografiese posisie en die omgewing waarin die skool geleë is (Loram 1917: 98).

In die Vrystaat is bruin onderwys dieselfde as “Bantoe onderwys” behandel (Behr & MacMillan, 1971: 41822). Die taalregulasie vir swart skole het hier bepaal dat die formele onderrig van een van die amptelike tale van die derde jaar ’n aanvang neem en dat dié taal gebruik kan word as medium van onderrig gedurende die vyfde en sesde skooljare. Die tweede amptelike taal mag in die vyfde jaar gebruik word (Lora 1917: 98). ’n Inspekteur van “Naturelle onderwys” het in 1924 in sy verslag vermeld dat daar ’n oorbeklemtoning was van Engels terwyl die swart moedertaal en Afrikaans bykans geen aandag geniet het nie (Behr 1988: 168; vgl ook Coetzee 1952: 83; Behr 1978: 162).

3.7 Opleiding van onderwysers

3.7.1 Wit onderwysers

In die Suid-Afrika-wet is ooreengekom dat die opleiding van derde- en tweedeklas onderwysers by die provinsies en die eerste klas by die Unieregering sou berus (Coetzee 1958: 286; vgl ook Rose & Tunmer 1975: 281, 282). Onderwysers word opgelei deur die Provinsiale normaal- of onderwyskolleges en deur die fakulteite aan universiteite. Die Jagger-kommissie het in 1916 aanbeveel dat alle onderwys (en dus die opleiding van onderwysers) onder die Unieregering sou ressorteer. Agt jaar later het die J H Hofmeyr-kommissie dié status quo herbevestig (Rose & Tunmer 1975: 287).

Sedert Julie 1910 het die “Classification of Schools and Teachers Act” van 1910 (seksie 62) onderwysers geklassifiseer volgens hul tweetaligheidsvaardigheid. Die Wet wat gehandel het oor die taalmedium van eksamens het groot teenstand by Engels onderwysers ontlok. Daar is vereis dat alle eksamens in Engels en Hollands uitsluitlik in die taal waarin die vraestel opgestel is, beantwoord word. In alle ander vakke sal die vrae van elke vraestel in beide amptelike tale wees, en die kandidaat het die reg om die helfte van die vraestel òf in Engels òf in Hollands te beantwoord, of uitsluitlik in een van die twee tale. Indien die kandidaat die vraestel uitsluitlik in een van die tale beantwoord, moet hy ’n bykomende vraestel skryf waarin hy kan aantoon dat hy onderleg is om in die ander taal onderrig te kan gee (Malherbe 1925: 384, 385).

Na aanleiding van die bevindings van die Gekose Komitee in 1911 het die vier Departementshoofde van die provinsies die volgende aanbevelings gemaak ten opsigte van die opleiding van onderwysers:

- Albei amptelike tale moet in die opleidingskursus en eksamens vir alle onderwysertifikate ingesluit word, behalwe in die geval van die hoogste sertifikaat waar die eksamen van suiwer professionele aard sou wees;
- in elke eksamen sal daar ’n hoër en ’n laer toets wees, mondeling sowel as skriftelik;
- sover moontlik sal die twee hoër en die laer toetse onderskeidelik op diesefde peil wees en ewe veel punte tel;

- 'n kandidaat moet in minstens een van die hoër toetse slaag;
- 'n kandidaat kan sy eksamenvoertaal kies;
- op die sertifikaat sal aangedui word of die kandidaat die hoër of die laer graad behaal het;
- bostaande bepalinge sal alleen geld vir nuwe kandidate, en
- onderwysers in diens word beskerm: geen onderwysers sal weens gebrek aan kennis van die taal benadeel word nie. Die verslag is op 24 April 1911 deur die Minister van Onderwys ter tafel gelê wat voorgestel het dat dit as leidraad vir die provinsies aangeneem word (Cilliers 1953: 179; vgl ook Coetzee 1952: 95). Die Gekose Komitee van 1911 het bevestig dat Engels verpligtend is en Hollands opsioneel in eksamens vir die Tweedeklas Sertifikaat vir onderwysers. Daarby is Engels verpligtend vir onderwysers wat van buite die Britse Ryk kom, maar nie Hollands nie (Basson 1944: 63).

In 1916 het 'n kommissie deur die Minister van Onderwys in die Kaaprovinsie aangestel om die Eersteklas-onderwyseksamen af te neem, eenparig besluit:

dat bij die mondelinge, sowel as bij die skriftelike deel van die Eersteklas Onderwijzerseksamen Afrikaans naas Hollands en Engels sal toegelaat word als medium bij al die vakke,

terwyl party kandidate op versoek reeds by die vorige Junie-eksamen toegelaat is om deur middel van Afrikaans les te gee (Cilliers, 1953: 194). Dié verslag wat die uitvoering van die taalordonnansie vir onderwysers in die provinsie moes ondersoek, het uit navrae aan skoolhoofde bevind dat uit 4 868 onderwysers net 65.4% bekwaam was om tweetalige onderwys te gee. Daar was ook nog geen tweetaligheidstoets nie. Daar is voorgestel dat eentalige (Engels) kindertuinonderwysers verplig moes word om Hollands te leer. In die geval van ander onderwysers was die voertaal, met enkele uitsonderings, deurgaans Engels (Cilliers 1953: 191, 192). Ter uitvoering van die aanbevelings van die Taalordonnansie van 1912 in die Kaaprovinsie (vgl 3.2 hierbo), het die "Education (Language Certificate) Ordinance" nr 3 van 1916 voorsiening gemaak vir 'n ekstra laer- (bekwaamheid om in albei tale onderwys te gee in alle vakke tot standerd vier) en hoër- (tot standerd sewe) Tweetaligheidsertifikaat vir student- en diensdoende onderwysers bo en behalwe die gewone professionele eksamens. Vir albei

sertifikate sou daar 'n skriftelike en 'n praktiese toets in albei tale wees, asook 'n mondelinge vir die hoër sertifikaat. Toekomstige onderwysers moes binne vyf jaar na sy eerste aanstelling voortaan aan die vereistes vir die hoër sertifikaat voldoen, of hy sou geen verhoging van pos en salaris ontvang nie, behoudens sekere uitsonderinge. Diensdoende onderwysers is egter beskerm (Cilliers 1953: 193, 194; vgl ook Malherbe 1925: 416; McKerron 1934: 128).

Die werking van die Taalordonnansie is in 1917 deur die SGO soos volg beskryf:

The Language Ordinance in practice, therefore, gives mother-tongue instruction up to and including Standard IV, and equality of opportunity thereafter. It also provides for parallel classes in certain cases, for bilingual instruction through teachers in the vast majority of primary, and percentage of secondary schools, and it does not separate the races into different camps but breaks down entirely the theory of separate schools for English and Dutch-speaking children respectively (Cilliers 1953: 194).

Sedert 1920 is Afrikaans as alternatief vir die Hollandse taal- en literatuurgeskiedenis vir onderwysers in die Kaapprovinsie toegelaat, en is die taal- en die geskiedenisvraestelle ook in Afrikaans opgestel (Cilliers 1953: 219). In 1921 is vorige wetgewing in die Kaapprovinsie herroep en vervang met die Gekonsolideerde Onderwijs Ordonnantie, nr 5 van 1921. Die taalvereistes vir onderwysers in dié ordonnansie bevat niks nuuts nie. Die kursus en eksamens moes naamlik albei tale insluit, met 'n hoër en laer praktiese toets in elkeen, en kandidate moes in minstens een taal in die hoër graad slaag. Dit sou kandidate vry staan om hulle eie voertaal by die eksamens te kies. Na 2 Julie 1921 sou die laer toets egter verval vir diensdoende onderwysers en slegs die hoër tweetaligheidsertifikaat erken word, terwyl vir diegene wat ná 12 Mei 1916 in diens getree en vyf jaar daarna (dit wil sê in 1921) nog nie die hoër tweetaligheidsertifikaat behaal het nie, alle verdere salarisverhogings of bevorderings stopgesit sou word behoudens sekere beskermingsbepalings (Cilliers 1953: 221).

In die Vrystaat het Wysigingsordonnansie nr 2 van 1912 bepaal dat beide amptelike tale ingesluit moet word vir die onderwysers se algemene sertikaat; dat een amptelike taal in die hoër graad en een in die laer graad geslaag moes word met sekere minimumvereistes. Die Wysigingsordonnansie het verder bepaal dat die taalkeuse van

die eksamen aan die kandidaat oorgelaat word (Malherbe 1925: 386, 397; vgl ook Provinsie Oranje-Vrystaat 1951: 270).

In Transvaal is by die opleiding van onderwysers, behalwe vir die hoogste sertifikaat, beide amptelike tale vereis — 'n hoër en 'n laer toets, beide mondeling en skriftelik. Die studente kon aan die onderwyskolleges egter die medium van onderrig kies. Sekere toegewings is gemaak om onderwysers wat reeds in diens was in die uitvoering van die ordonnansies tegemoet te kom (Aucamp 1926: 157, 153).

Vanaf 1926 is voorkeur aan Suid-Afrikaanse onderwysers verleen (met ander woorde nie meer eentalige buitelanders nie) (Cilliers 1953: 223).

3.7.2 Swart onderwysers

Wat opleiding van bruin onderwysers in die Kaapprovinsie betref, het die Primêre Sertifikaat (wat dieselfde was as vir swartes) in die eerste jaar op die twee amptelike tale klem gelê (Behr 1988: 170).

In Transvaal (soos in die Kaapprovinsie) is geen aparte voorsiening vir bruin en Indiër onderwysers gemaak nie. Gedurende die Unieregering (tot 1963) het die bruin en Indiër onderwysers dieselfde kursus as wit studente gevolg (Behr 1988: 171). Die bepalings in 1915 vir swart onderwysers in die provinsie was dat Engels of Hollands as medium van onderrig gebruik moet word, maar nie beide nie, dat die studie van die taal, formele oefeninge in taal soos lees en skryf beperk moet word tot een amptelike taal en dat die keuse van daardie taal deur die Departement goedgekeur moet word. In die praktyk het dit beteken dat Engels steeds die enigste medium van onderrig was. In die Vrystaat waar dieselfde instruksie gegeld het, het 'n dubbelmediumbenadering ontwikkel (Hartshorne 1986: 87).

3.8 Slotsom

Die amalgamasie van die vier staatkundige gebiede in 'n Unie in 1910 het 'n nuwe eenvormige taalbeleid gebiedend gemaak. Taal, in besonder die taal in die onderwys, het na 1910 midde-in die beoogde nasiebouproses gestaan. Daar is getrag om weg te beweeg van 'n relatief beperkende beleid in die voormalige koloniale gebiede na 'n meer linguïsties akkommoderende beleid, maar met dieselfde stel vooroor-

dele jeens die ander taalgroepe intakt. Tot 1961 met die totstandkoming van die Republiek van Suid-Afrika, het elke politieke party wat die regeringsleisels oorgeneem het, sy unieke stempel op die taalbeleid soos dit veral gestalte gevind het in die skole, afgedruk. Gedurende die Unie periode was die taalbeleid akkommoderend teenoor die Afrikaanssprekende ten spyte van sy minderheidstatus binne 'n swart meerderheid. Daar was tegemoetkomend teenoor die Afrikatale opgetree deur die amptelike gebruik daarvan aan te moedig in die swart gebiede en die latere "tuislande".

Die verslag van die Gekose Komitee (1911) wat deur die eerste Eerste Minister van die Unie benoem is om 'n eenvormige provinsiale en taalbeleid vir die provinsies te ondersoek, het moedertaalonderrig verskans. Gesamentlike parallelmedium- en dubbelmediumskole het uit bestaande enkelmedium Engelse skole ontwikkel. Die ontwikkeling van veral parallelmedium en later enkelmedium Afrikaanse skole is hoofsaaklik deur Engelssprekende ouers teengestaan. Ouerseggenkap is deur sowel Afrikaans- as Engelssprekende ouers aangewend om sekere politieke doelwitte te verwesenlik.

Die meerderheidsverslag van die Gekose Komitee is met geringe verskille in provinsiale wetgewing in die Kaapprovinsie, die Vrystaat en Transvaal vertolk. In Natal het die keuse van die medium van onderrig wat deur die ouer bepaal is, tot gevolg gehad dat Hollands aanvanklik (tot 1923) en later Afrikaans, met moeite tot sy reg gekom het. Behalwe Natal, het die ander provinsies hulle uitgespreek ten gunste van enkelmediumskole. Dit het afgewyk van generaal Hertzog se ideaal van gemengde skole vir wit leerlinge en dubbelmediumonderrig bo standerd vier. Die groei van aparte enkelmediumskole het die wit bevolkingsgroepe geskei.

Die invoering van Afrikaans in die skoolwese reeds voor die twintigerjare en die amptelike erkenning daarvan in 1926, het 'n geweldige invloed op die skoolwese uitgeoefen. Die swak eksamenuitslae van die Afrikaanssprekende leerling wat vroeër sy onderwys in 'n "vreemde medium" onrvang het, het iets van die verlede geword. Die Afrikaanssprekende leerling het byna onmiddellik tot sy reg gekom, 'n tendens wat in die jare daarna sou voortduur.

In die jare na Uniewording het taalbeleidsveranderinge in swart onderwys geskied wat 'n dinamiese invloed sou uitoefen. Nie alleen

is erkenning aan moedertaalonderrig verleen nie (Welsh-kommissie van 1935 en ander), die onontbeerlikheid van die amptelike tale is vir die swart leerling uitgespel, en is die besluit geneem dat 'n Afrikaans in die kurrikula van die provinsies ingesluit sou word.